

ШЕСТАК Л. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового права,
адміністративного права та процесу
(Чернігівський національний
технологічний університет)

ВЕРЕМІЄНКО С.В.,

старший викладач кафедри теорії
та історії держави і права,
конституційного права
(Чернігівський національний
технологічний університет)

УДК 342.9

**ДО ПИТАННЯ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ
ОПЛАТНОГО ВИЛУЧЕННЯ ПРЕДМЕТА, ЯКИЙ СТАВ
ЗНАРЯДДЯМ ВЧИНЕННЯ АБО БЕЗПОСЕРЕДНІМ ОБ'ЄКТОМ
АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ**

У статті здійснено аналіз сутності адміністративного стягнення у вигляді оплатного вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення. Автори визначають такий захід адміністративної відповідальності як неефективний і складний. У межах дослідження пропонується відмовитися від застосування цього виду покарання й аналізуються причини такої відмови.

Ключові слова: покарання, оплатне вилучення предмета, адміністративне стягнення, знаряддя вчинення правопорушення.

В статті проведено аналіз сутності адміністративного взыскания в виде оплатного изъятия предмета, ставшего орудием совершения или непосредственным объектом административного правонарушения. Авторы определяют данную меру административной ответственности как неэффективную и сложную. В рамках исследования предлагается отказаться от применения этого вида наказания и анализируются причины такого отказа.

Ключевые слова: наказание, оплатное изъятие предмета, административное взыскание, орудие совершения правонарушения.

The article analyzes the essence of administrative penalty in the form of paid seizure of the item that was the instrument of committing an administrative offense or its direct object. The authors define this measure of administrative responsibility as ineffective and intricate. In this study, it is proposed to abandon the use of this type of punishment and the reasons for such refusal are analyzed.

Key words: punishment, paid seizure of item, administrative penalty, instrument of committing an offense.

Вступ. Кількість адміністративних правопорушень, які вчиняються в Україні, систематично зростає. Цьому сприяє низка причин, серед яких можна виокремити фінансову

нестабільність і соціальну незахищеність, недосконалість чинного законодавства України, відсутність дієвого механізму виявлення деяких правопорушень, несумлінну роботу окремих представників правоохоронних органів тощо. Проте серед причин, які сприяють вчиненню протиправних діянь різного ступеня тяжкості, на нашу думку, варто виділити і таку, як невідповідність покарання ступеню шкідливості правопорушення та складність (а іноді й недоцільність) застосування окремих видів адміністративних санкцій.

Питання застосування адміністративних санкцій традиційно є предметом наукових досліджень вітчизняних і закордонних учених. До нього, зокрема, зверталися такі науковці, як: В.Б. Авер'янов, О.В. Алексєєва, Ю.П. Битяк, В.В. Зуй, М.В. Коваль, Р.С. Козюренко, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, С.Г. Стеценко, а також інші. Проте кількість адміністративних правопорушень, активна законодавча робота щодо вдосконалення заходів адміністративної відповідальності, активна превентивна діяльність правоохоронних органів тощо свідчать про те, що система адміністративних стягнень має бути переглянута й оптимізована відповідно до вимог сучасності.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем, доцільності й особливостей практичного застосування адміністративного покарання у виді оплатного вилучення предмета, який став безпосереднім об'єктом або знаряддям вчинення правопорушення відповідно до вимог чинного адміністративного законодавства України.

Результати дослідження. Відповідно до ст. 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУАП), адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, у дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також для запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [1]. Можна стверджувати, що кожне адміністративне стягнення має не лише каральний, але й правовідновний потенціал. Його застосуванням, по-перше, припиняється протиправне становище, протиправна ситуація, у межах якої було вчинено правопорушення; по-друге, відновлюються порушені проступком юридичні відносини або ж компенсується завдана правопорушенням шкода; по-третє, сам правопорушник зазнає негативного впливу з боку держави у вигляді застосування заходів адміністративної відповідальності або ж заходів адміністративного впливу, крім випадків, коли правопорушення вчинене неповнолітньою особою, або якщо за обставинами справи правозастосовний суб'єкт прийде до висновку про віднесення вчиненого протиправного діяння до числа малозначущих.

Система адміністративних стягнень закріплена в ст. 24 КУАП, де їх перелічено з урахуванням ступеня їх суворості, а власне сутність і особливості застосування окремих видів стягнень визначаються окремими статтями КУАП. Проте в науці адміністративного права є й думка про те, що адміністративні стягнення не можна назвати елементами системи, оскільки вони існують незалежно одне від одного. Їх поєднують засади виникнення, мета та підстави застосування, характерні риси, за якими вони вирізняються серед інших адміністративно-правових санкцій. Водночас вони не утворюють усталеного зв'язку, єдиного цілого, в якому кожен з елементів має власне смислове навантаження й відповідає за забезпечення певної функції, що позначається на існуванні всієї системи. Так, відмова держави від застосування до осіб, винних у вчиненні адміністративного проступку, наприклад, виправних робіт, ніяк не впливає на інші види стягнень, порядок їх застосування.

Серед стягнень, що застосовуються за адміністративні правопорушення, особливе місце посідає оплатне вилучення предмета, який став безпосереднім об'єктом або знаряддям вчинення правопорушення, яке посідає третю сходинку в загальному порядку адміністративних стягнень. Детально специфіка застосування даного виду адміністративного покарання визначена ст. 28 КУАП. Особливість цього виду стягнення полягає, на нашу думку, у досить складній, а інколи й просто невинуватій, процедурі застосування.

Сутність оплатного вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, полягає в його примусовому вилученні за рішенням суду і наступній реалізації з передачею вирученої суми колишньому власникові

з відрахуванням витрат по реалізації вилученого предмета. Фактично йдеться про примусову реалізацію майна, яке перебувало у власності правопорушника, через мережу державних закладів торгівлі з поверненням колишньому власнику собівартості такого майна, але з відрахуванням витрат, понесених державою для його реалізації [3, с. 97]. Вважаємо таку позицію слушною та вартою уваги. Тому доцільно говорити не про систему адміністративних стягнень, а про їх законодавчо визначену сукупність, застосування якої передбачає досягнення певної мети (виховної, каральної, превентивної тощо).

Мета стягнення у вигляді оплатного вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, – позбавити порушника права володіння предметом, який ним використовується незаконно або з порушенням загальнообов'язкових правил, власне з допомогою якого вчиняється правопорушення. Тобто законодавець визнає оплатне вилучення предмета заходом відповідальності, застосування якого позбавить особу можливості вчиняти конкретні правопорушення, оскільки відсутнім буде механізм вчинення порушення, умови протиправної поведінки. Так, вилучення транспортного засобу не дозволить колишньому водієві грубо чи систематично порушувати правила використання транспортних засобів, оплатне вилучення вогнепальної зброї припинить вчинення проступків, пов'язаних із порушення порядку її зберігання тощо.

Як зазначає Т.В. Адереїко, оплатне вилучення предмета, який став безпосереднім об'єктом або знаряддям скоєння правопорушення, – це специфічний вид грошово-матеріальних стягнень, накладених за вчинення адміністративних проступків із використанням спеціальних предметів, приладів, або безпосереднім об'єктом яких є заборонений предмет [2, с. 148]. Проте застосування цього заходу стягнення, на наш погляд, має низку суттєвих недоліків, що ставить під питання можливість і доцільність його накладання:

1. Досить складна процедура виконання стягнення: відповідне майно має бути вилучене у власника, реалізоване через мережу спеціальних торговельних установ, потім держава має порахувати власні витрати на зберігання та реалізацію майна, зафіксувати понесені витрати документально, а потім решту грошей повернути колишньому власнику.

2. Держава повинна створити та забезпечити функціонування мережі торговельних установ, через які мають реалізовуватися вилучені в колишнього власника речі, які стали предметом або знаряддям скоєння правопорушення.

3. У разі оплатного вилучення майна не завжди враховується його історико-культурна цінність. Так, застаріла зброя має суттєві недоліки порівняно із сучасною, проте на ринку товарів може коштувати набагато більше як антикварна або рідкісна, аніж, наприклад, сучасна з оптичним прицілом, проте цей чинник може й не братися до уваги. Це ж може стосуватися й транспортних засобів, інших видів речей, що стали знаряддям або об'єктом вчинення правопорушення.

4. Держава може нести додаткові витрати на зберігання вилучених речей (наприклад, вилучених тварин необхідно годувати, забезпечувати догляд, за необхідності – надавати медичну допомогу; вилучені транспортні засоби необхідно забезпечити місцем для стоянки, яке б відповідало встановленим вимогам, а також охороною; вилучена вогнепальна зброя потребує спеціальних умов зберігання й охорони тощо – *Л. Ш.; С. В.*)

5. Потрібно проводити товарознавчу експертизу для визначення вартості вилученого майна та встановлення адекватної ціни, яка б дозволяла реалізувати товар у найкоротші строки, але водночас була реальною.

6. Колишній власник майна завжди може оскаржити визначену ціну як таку, що не відповідає реальній собівартості майна.

7. Процес реалізації вилученого майна може бути розтягнений у часі, внаслідок чого держава може понести додаткові витрати на зберігання чи охорону майна.

8. Не завжди вилучене майно може бути продано в установлені процесуальні строки виконання покарань і законодавством не визначено, як вирішити спір, коли процедура реалізації майна не закінчилася, а строки провадження у справі про адміністративне правопорушення вже добігли кінця.

9. Майно може бути вилучено лише у власника, а не в недобросовісного користувача.

10. Фактична собівартість майна може не перебивати витрати держави на його реалізацію, а питання про відшкодування відповідних збитків законодавством не вирішуються.

11. Вилученню підлягає лише те майно, яке стало безпосереднім об'єктом або знаряддям вчинення правопорушення. Якщо ж у правопорушника є у власності майно, аналогічне вилученому (наприклад, ще одна рушниця або автомобіль тощо), то воно не вилучається і правопорушник не позбавляється можливості вчиняти з його допомогою нові протиправні адміністративно карані вчинки. Тобто превентивна мета покарання не досягається або ж досягається лише частково.

Усі ці чинники суттєво ускладнюють процес накладання визначеного стягнення, а тому правозастосовні органи його використовують вкрай рідко, що може створити ілюзію часткової безкарності для правопорушників.

КУАП передбачає можливість застосування оплатного вилучення транспортних засобів за повторне протягом року керування ними в стані сп'яніння або ухилення від проходження огляду на наявність сп'яніння (ч. 2 ст. 130 КУАП), і за повторне керування цими засобами, не зареєстрованими (перереєстрованими) встановленим порядком, з підробленим номерним знаком чи з номерним знаком, який не належить цьому засобу, або з умисно прихованим номерним знаком (ч. 5 ст. 121 КУАП), а також вогнепальної зброї та боєприпасів до неї за порушення правил їх зберігання чи перевезення (ч. 1 ст. 191 КУАП) і за ухилення від реалізації зброї та боєприпасів громадянами, в яких органами внутрішніх справ анульовано дозвіл на їх зберігання (ст. 193 КУАП).

Дане адміністративне стягнення відповідно до вимог ст. 25 КУАП може бути як основним, так і додатковим, але фактично це покарання застосовується винятково як додаткове, оскільки в межах КУАП не лишилося статей, які б дозволяли застосувати його як основний вид покарання. Воно може бути застосоване лише тоді, коли це передбачено санкцією відповідної статті. Зазвичай це альтернативний вид покарання, застосування або незастосування якого віднесено до компетенції органу або посадової особи, яка вирішує справу по суті. Проте саме складність застосування даного стягнення не спонукає працівників правоохоронних органів його накладати. Проте в КУАП містяться і такі склади адміністративних проступків, за вчинення яких застосування оплатного вилучення майна, яке стало знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, є обов'язковим, що створює додаткові «проблеми» для суб'єктів правозастосування.

Проблема застосування цього виду покарання полягає в тому, що воно може застосовуватися винятково щодо майна, яке належить особі на праві приватної власності. Якщо ж особа не є власником, а виступає недобросовісним користувачем, володільцем такого майна, дана санкція не може бути застосована, що, в окремих випадках, приводить фактично до безвідповідальності правопорушника. Так, якщо особа-невласник транспортного засобу за керування таким засобом у нетверезому стані була позбавлена права керування (ч. 1 ст. 130 КУАП), то вчинення цього ж правопорушення повторно дозволяє застосувати до горе-водія лише штрафні санкції (ч. 2 ст. 130 КУАП), оскільки прав на управління транспортним засобом його вже позбавлено, а оплатно вилучити транспортний засіб неможливо, бо він не є власністю порушника.

У практичній діяльності правоохоронних органів оплатне вилучення майна застосовується в разі вилучення вогнепальної зброї та боєприпасів, а власне процедура вилучення має досить складний характер, оскільки йдеться про речі, які вимагають дотримання спеціального режиму прийому, вилучення та зберігання [2, с. 148].

Оплатне вилучення предмета, який став об'єктом або знаряддям вчинення правопорушення, належить до майнових видів адміністративних стягнень [3, с. 96].

Все вищезазначене дає підстави стверджувати про недоцільність застосування такого виду адміністративного покарання, як оплатне вилучення предмета, який став безпосереднім об'єктом або знаряддям вчинення адміністративного правопорушення, оскільки реальної карально-превентивної та виховної функції, на наш погляд, дане покарання не несе.

Така думка підтверджується й іншими науковцями, які називають його малоефективним та складним у застосуванні [3, с. 147; 4, с. 164].

Висновки. Як відомо, накладення адміністративного стягнення є завершальним етапом адміністративного провадження. Але притягнення винуватого до адміністративної відповідальності не є самоціллю. Воно має на меті не лише припинення протиправного діяння, але й компенсацію завданої шкоди (якщо її завдання мало місце), дозволяє вказати правопорушнику на протиправність його вчинку та стимулювати його надалі не вчиняти протиправних діянь. Застосування конкретного стягнення матеріалізує правову оцінку діяння порушника, внаслідок чого останній зазнає негативного матеріального впливу чи обтяжливих моральних наслідків. Але досягнення мети покарання можливе лише за умови застосування дієвих, виправданих санкцій, до яких важко віднести оплатне вилучення предмета, який став безпосереднім об'єктом або знаряддям вчинення правопорушення. На нашу думку, у процесі розвитку законодавства України про адміністративну відповідальність законодавець має відмовитися від застосування такого виду стягнення як неефективного й такого, що не відповідає меті адміністративного покарання.

Зазначимо, що ми не претендуємо на повноту висвітлення проблематики застосування оплатного вилучення предмета, який став безпосереднім об'єктом або знаряддям вчинення адміністративного правопорушення як виду адміністративного стягнення. Проте вважаємо, що проблема застосування даного виду стягнення потребує детальшого наукового обговорення, тому стаття може стати підґрунтям для подальших наукових досліджень із даного питання.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
2. Адерецько Т.В. Особливості адміністративних стягнень в Україні, сучасний стан і перспективи / Т.В. Адерецько // Молодий вчений. – № 11 (14). – 2014. – С. 146–151.
3. Козюренко Р.С. Заходи адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення : поняття та класифікація / Р.С. Козюренко // Видавництво Львівської політехніки. – № 845. – 2016. – С. 94–98.
4. Макаренко А.В. Адміністративне право : [навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни] / А.В. Макаренко. – К. : КНЕУ, 2008. – С. 147.
5. Гуржій Т.О. Перспективи розвитку адміністративно-деліктного законодавства України / Т.О. Гуржій // Адміністративне право і процес. – № 3 (9). – 2014. – С. 156–168.

